

هرمنوتیک پدیدار شناختی: به مثابه بنیانی روش شناختی در

پژوهش های تربیتی

اکبر رهنما^۱

بیان مسأله

پدیدارشناسی در طول یکصد سال بسط و گسترش خود اشکال گوناگونی به خود گرفته است. این شیوه برخورد با مسائل توسط ادموند هاسرل در سال های (1900) و (1901) آغاز گردید. این رویکرد از همان آغاز رویاروی روش های اثبات گرایانه قرار گرفت. هدف هوسرل بنا نهادن فلسفه از نو بر بنیاد یقینی بود. کارهوسرل طبعاً نیازمند کاربرد روشی بود که خودبنیاد باشد و روش خود را از علوم دیگر به امانت نگرفته باشد.

در عصر تجددگرائی روش های علوم ریاضی و فیزیکی توسط اثبات گرائی در بنیاد و قلب علوم قرا گرفت و حتی فلسفه نیز مجبور گردید خود را با اثبات گرائی حاکم تطبیق دهد و علوم و از جمله علوم انسانی ضرورتاً روش و منطق کمی را پذیرا گردیدند، و حلقه وین نیز با این روش، بسیاری از علوم بویژه علوم انسانی را از دایره علمی بودن خارج کرد، نتیجه طبیعی چنین رویکردی در علوم انسانی و علوم تربیتی موجب ظهور: کاهش گرائی reductionism و نسبی انگاری relativism گردید.

طرح مجدد روش شناسی هرمنوتیک و حتی روش شناسی فلسفی و انتقادی می تواند مبنایی نظری فراهم نماید برای طرح بنیانی برای روش شناسی تحقیق در فلسفه تعلیم و تربیت، بدین ترتیب مسئله اصلی مقاله آن است که علوم انسانی به ویژه علوم تربیتی و از این میان فلسفه تعلیم و تربیت به عنوان یک رشته بنیادی از خانواده رشته علوم تربیتی بدون تکیه بر بنیادی یقینی و در جنگلی از نسبیت گرائی نمی تواند پایه ای استوار داشته باشد، مدعای مقاله آن است که هرمنوتیک در اشکال سه گانه خود (هرمنوتیک روش شناسی، فلسفی و انتقادی) علی رغم تفاوت در دیدگاه ها و نقطه نظرات می تواند در شرایط کنونی، فلسفه تعلیم و تربیت را از کمند دو آسیب کاهش گرایی و نسبی گرائی نجات داده و بنیادی روش شناختی در برخورد با پدیده های

¹ - عضو هیئت دانشگاه شاهد

انسانی، اجتماعی و تربیتی را معرفی نماید. رویکرد هرمنوتیک بدین ترتیب قادر است در تبیین چیستی و چگونگی تربیت ما را یاری نماید چرا که سطح توصیفی که در این رویکرد مراد بسی بیش از توصیف صرف می‌باشد.

سؤالات پژوهش

- 1- مراحل و گام‌های اصلی انجام پژوهش به روش پدیدارشناسی در مطالعات اجتماعی - تربیتی کدام هستند و چه ویژگی‌هایی دارد؟
- 2- مزایا و محدودیت‌های روش‌شناسی هرمنوتیک پدیدارشناسی بویژه در مطالعات فلسفه تعلیم و تربیت چیست؟

چارچوب نظری

ادموند هاسرل که بنیانگذار پدیدارشناسی به حساب می‌آید، سعی داشت که فلسفه را به صورت دانشی دقیق درآورد. تأثیرات هوسرل در عرصه اندیشه‌های هرمنوتیکی بویژه در هرمنوتیک هایدگروگادامر چشمگیرتر بوده است. به نحوی که هوسرل، هایدگر و گادامر را می‌توان از افرادی نام برد که رویکرد و روش پدیدارشناسی را به صورت‌های مختلفی به کار برده‌اند. هوسرل همچون کانت به دنبال تحلیل مفهومی فرا رونده و استعلایی بود تأکید هوسرل در بررسی تجربه‌های انسانی بر عنصر «آگاهی» است. مفهوم دیگر مورد تأکید هوسرل «ذهنیت فراروند» است، ویژگی اصلی ذهنیت فرارونده آن است که به کمک آن می‌توان جهان واقع را با استفاده از مفاهیم زیست جهان به نحو ضروری شناسایی کرد.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری

- 1- با استفاده از هرمنوتیک پدیدارشناختی ما بیشتر به توصیف پدیده‌های تعلیم و تربیت فرا خوانده می‌شویم. بدین ترتیب پژوهش‌های فلسفه تعلیم و تربیت از شکل استنتاجی درآمده و ماهیت پدیدارشناختی به خود می‌گیرد که بر توصیف و شهود مبتنی است.

- 2- نتیجه اینکه دیدگاه پدیدارشناسی و هرمنوتیک روش‌شناختی بر آن است که نخست باید در ارتباط شهودی با پدیده‌های تعلیم و تربیت یا تجربه زیسته فهمی پیش - فلسفی نسبت به پدیده‌های تربیتی فراهم کرد و سپس از مفاهیم فلسفی در جهت اشباع و تفصیل بخشیدن به آن‌ها استفاده کرد (باقری 1389، به نقل از وندنبرگ - دونالد).
- 3- دیدگاه فوق متفاوت از دیدگاه استنتاجی است که در آن معانی یک نظام صوری متشکل از نمادهای خاص، بر پدیده‌های ناشناخته‌ای تحمیل می‌گردد. بلکه بدین معناست که توصیف‌های اولیه دارای درجه‌ای از اعتبار میان ذهنی (intersubjective) متناسب با قدرت آشکار کنندگی اصیل آن‌هاست.
- 4- آنچنان که وندنبرگ در آزمون نهایی سازماندهی یافته‌های پژوهشی خاطر نشان می‌کند، پدیدارشناسی در مواجهه با تجربه زیسته تربیتی، به صورت معنا دار و موفق می‌تواند ما را در مواجهه با مسائل تربیتی یاری نماید.
- 5- مراحل از قبیل، 1-5: حیرت و گشودگی، 2-5: فروکاست، 3-5: اپوخه، 4-5: گردآوری و توصیف، 5-5: مشاهده تجربه‌های زیسته، 6-5: تأمل، 7-5: به تمامیت رساندن وجوه پدیداری، 8-5: دریافتن شیوه‌های معناگیری و تقویم پدیده و 9-5: تغییر تخیلی و رسیدن به ذات شیء می‌تواند در بررسی پدیده‌های تربیتی به کار گرفته شود.
- 6- تحقیق پدیدار شناختی با استفاده از دیدگاه هوسرل در بررسی پدیده‌های تربیتی از قبیل رابطه معلم و شاگرد، تحلیل فرایند تدریس، تبیین چیستی و چگونگی یادگیری و ... ما را بر آن می‌دارد که با زیست - جهان آزمودنی‌ها ارتباط برقرار نموده و سعی در شناخت زیست جهان آنان داشته باشیم. حضور در زیست - جهان شاگردان و معلمان به معنی مشارکت در دنیای پدیداری آنان است که طی آن محقق پدیدار شناس بر خلاف رویکرد اثبات‌گرایی سعی در مشارکت دادن تجربیات خود با تجارب شخصی معلمان و شاگردان می‌باشد.
- 7- ماکس ون منن (2002 و 2007) از محققینی است که در حوزه ی تحقیقات پدیدار شناسی به ویژه در برنامه درسی از شیوه پدیدار شناختی و مراحل مختلف آن استفاده کرده است. از

سومین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران
روش‌شناسی و روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت

دیدگاه وی پدیدارشناسی به معنای مطالعه‌ی جنبه‌های مختلف یادگیری و تدریس است که توسط افراد (شاگردان و معلمان) در دنیای واقعی تجربه می‌شود.
واژگان کلیدی: هرمنوتیک، پدیدارشناسی، روش‌شناختی، پژوهش‌های تربیتی

منابع

- 1- منوچهری، عباس (1381)، هرمنوتیک، دانش و رهایی، نشر بقعه
- 2- لایشر، ژوزف (1385)، گزیده هرمنوتیک، ترجمه جهانگیری، سعید، تهران، پرسش
- 3- باقری، خسرو، سجادیه، نرگس و توسلی طیبیه (1389)، رویکردها و روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی
- 4- Ricoear, Paul (1997), from text to Action. Essays in Hermenutics, Northwestern university press, Evanston, Illinois
- 5- WALFORD, GEOFFREY(2001), Doing Qualitative Educational Research
- 6- DALLALBA, Gloria(2009), Exploring Education through phenomenology, wiley – Blackwell.